

УДК 94 (477.83): 904

**ЛІКВІДАЦІЯ ПОГОНСЬКОГО МОНАСТИРЯ
РАДЯНСЬКИМИ УРЯДОВИМИ СТРУКТУРАМИ В 1945–1953 рр.**

Андрій ГРЕСЬКО

*Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: greskoandriy@gmail.com
DOI: 10.15330/gal.34.211-221
ORCID: 0000-0003-2578-2099*

Олег ЄГРЕШІЙ

*Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
кафедра історії України і методики викладання історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: ludyndy@ukr.net
DOI: 10.15330/gal.34.211-221
ORCID: 0000-0002-0639-910X*

У науковій статті автори розкривають історію найбільшого паломницького центру Покуття – Погонського чоловічого монастиря чину Святого Василя Великого. Нині відсутні наукові дослідження, які б висвітлювали історію храму. Предметом статті є умови, хронологія, нормативна база та реалізація радянською владою закриття Погонського монастиря у процесі ліквідації УГКЦ, 1946 р. Мета статті – розкрити заходи радянських урядових структур, спрямованих на інкорпорацію даної церковної організації у лави Російської православної Церкви. Основою джерельної бази виступають, передусім, матеріали з фондів Державного архіву Івано-Франківської області.

Погонський монастир було зачинено остаточно 12 березня 1947 р. Простежуються два напрями поведінки монахів Погоні після закриття монастиря. Першу групу отців можна асоціювати з позицією священика Іллі Штогрини. Він пристав до Ініціативної групи, прийняв православ'я та почав обслуговувати Погонську церкву після березня 1947 р. аж до її закриття у 1950-х рр. Іншу частину отців можемо умовно асоціювати з погонським ченцем – Степаном “Софроном” Дмитерком. Ця група, зберігаючи вірність УГКЦ, із часом переходить в підпілля, виховує нове покоління греко-католицького духовенства. Саме “позиція Софрона Дмитерка” матиме більшість серед монахів Погоні, а його учень та вихованець – о. Никодим Гуралюк у часи національної державності відновив паломницький осередок у Погоні.

Після закриття Погонського монастиря, на його місці спершу діяв військовий гарнізон, а потім постав Погонянський психоневрологічний інтернат, який функціонує неподалік монастиря понині. Дане дослідження є лише малим фрагментом тривалої історії монастиря, яку ще слід висвітлити у прийдешньому.

Ключові слова: *Погонський монастир, УГКЦ, Львівський псевдособор, Покуття, антицерковна політика, націоналізація, радянський режим, репресії.*

Проголошення державної незалежності України посприяло поступовій ліквідації численних пережитків тоталітаризму та реставрації пам'яток української культури. Із числа здобутків даного процесу варто відзначити відновлення позицій українських релігійних організацій, що забезпечувалося законом УРСР “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23-го квітня 1991 р., який є чинним і досі. Українська Греко-католицька Церква (далі – УГКЦ), як й інші конфесії в Україні, що перебували в “катакомбах”, повернули власний правовий статус, розпочавши реставрацію сакральних храмів, до числа яких і відноситься Погонський монастир. У пропонуваній статті на прикладі монастиря у Погоні маємо намір висвітлити заходи радянських

урядових структур, спрямованих на інкорпорацію даної церковної організації у лави Російської православної Церкви (РПЦ).

Погонський монастир Успіння Матері Божої – чоловічий монастир ордену Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ), який локалізується на території Івано-Франківського району, (колишнього Тисменицького району) Івано-Франківської області. Даний релігійний осередок УГКЦ, як й інші монастирі зазнав ліквідації радянською владою, однак, станом на сьогодні відновлений і є найбільшим паломницьким центром Покуття. На жаль, попри давність релігійного осередку, його історія досі недостатньо вивчена: на сьогодні відсутні повноцінні дослідження, які б висвітлювали історію храму від найдавніших часів до сьогодення. Основний доробок з даної проблематики становлять праці публіцистичного, богословського та науково-популярного характеру. Лише окремі питання з історичного минулого монастиря було розглянуто С. Гаврилюком¹, Н. Гуралюком², І. Драбчуком³, М. Вавриком⁴, І. Скрипником⁵ та деякими іншими авторами. Нашою метою є висвітлити актуальну на сьогодні проблему ліквідації паломницького центру у Погоні в роки утвердження радянської влади на західноукраїнських землях у післявоєнний період (1945–1953 рр.).

Монастир у Погоні небезпідставно набув репутації давнього релігійного центру. Найвні легендарні свідчення, зафіксовані Іоаникієм Галятівським приписують заснування першого храму на місці перемоги у Погоні воєводи Держави Романовичів над одним із загонів хана Батия в ході монголо-татарського вторгнення 40-х рр. XIII ст.^{6, 7}. На жаль, легендарна основа не підтверджується іншими джерелами, а перші достовірні відомості про осередок відносяться лише до середини XVII ст. Одним із таких джерел є грамота від 22 листопада 1658 р. авторства Якуба Потоцького, якою магнат затвердив підлеглисть Погонського монастиря Манявському Скиту⁸. Однак, у першій половині XVIII ст. обитель стає греко-католицькою та втрачає опіку Скиту, на що вказує заява ігумена Погонського Антонія Седлевича від 8 червня 1732 р.⁹. Отже, монастир у Погоні був заснований як філія православного монастиря, але в другій половині XVIII ст. переходить у греко-католицизм.

Святині у Погоні вдалося залишитися у числі 18-ти монастирів, збережених австрійською монархією Габсбургів після поділів Речі Посполитої, що було підтверджено Декретом губернського управління у м. Львів від 4 травня 1799 р.¹⁰. Обитель на рівні середньостатистичного монастиря функціонувала протягом усього “австрійського періоду” (1772–1918 рр.), без особливих втрат витримавши лихоліття Великої війни 1914–1918 рр., та Української Революції 1917–1923 рр.¹¹. Однак, монастир в умовах Другої Речі Посполитої в межах Тлумацького повіту пережив непрості часи – попри ведення богослужінь українською мовою та збереження безпосередніх монастирських земельних наділів, обитель у Погоні тривалий час була позбавлена чернечої братії, а відтак впродовж 1921–1925 рр., по суті, не використовувалася згідно призначення. У зв’язку з цим у приміщенні монастиря протягом 1926–1930 рр. жили сестри Службениці. Однак починаючи з 1930 р. у монастирі вже в середньому перебувало два

¹ Гаврилюк С. З історії церков Тисмениччини. *Вперед*. 1998. № 1. С. 6.

² Гуралюк Н. Історія закриття монастиря в с. Погоня [1946 р.]. *Нова Зоря*. 2006. 28 лип. (число 28–29). С. 10.

³ Драбчук І. Ігумени Погонського монастиря. *Нова Зоря*. 2018. 3 трав. № 17. С. 5.

⁴ Ваврик М. По Василіанських монастирях. Торонто : Видавництво і друкарня ОО. Василіан, 1958. 285 с.

⁵ Скрипник І. Погоня. Велич і забуття. *Вперед*. 1992. 3 черв. № 36. С. 3.

⁶ Там само. С. 3.

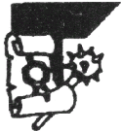
⁷ Гаврилюк С. З історії церков Тисмениччини. *Вперед*. 1998. № 1. С. 6.

⁸ Великий Скит у Карпатах : у 3 т. Т. 2 : Великий Скит у документах і матеріалах XVII–XXI ст. / гол. ред. М. В. Кугутяк. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2015. С. 53.

⁹ Там само. С. 141.

¹⁰ Гошівська обитель Богородиці на ясній горі в Карпатах. Т. 1 : Гошівський монастир у писемних історичних джерелах XVI–XX ст. / ред. ком: М. Кугутяк, о. М. Гробельний, Б. Томенчук, П. Сіреджук. Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2018. С. 382.

¹¹ Альманах Станіславівської землі : збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславівщини / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Вид. Центрального Комітету Станіславівщини, 1975. С. 927–928.

священики та два брати^{12, 13, 14}. Утім, попри дискримінаційну політику польської влади щодо українства, умови для функціонування та діяльності монастиря на ту пору були назагал прийнятними.

Новий етап функціонування монастиря започаткувала Друга світова війна. 17 вересня 1939 р. у ході радянізації західноукраїнських земель було встановлено контроль над Покуттям, зокрема і Погоню. На території монастиря невдовзі розквартирувалися війська червоної армії¹⁵. У першу чергу, радянською владою було розгорнуто процес інкорпорації Західної України до складу СРСР, наслідком чого стали вибори до Народних Зборів Західної України, а згодом прийняття відповідних законів від 1-го листопада 1939 р. та УРСР від 25-го листопада 1939 р. про включення земель Західної України до складу УРСР та СРСР. Своєю чергою, це спричинилося до прийняття серії законів спрямованих на уніфікацію адміністративного та економічного управління новими землями, а також низку правових актів антицерковного характеру, які торкнулися і УГКЦ. Крім того, активно ширилася радянська ідеологія з притаманними їй атеїзмом, командно-адміністративним устроєм та придушенням опозиції. Чернечу братію утримували під загрозою виселення, не допускаючи до місіонерської та педагогічної діяльності. Однак, будучи на межі нового великого військового конфлікту, вагомих кроків щодо ліквідації структур УГКЦ радянським керівництвом на той час не проводилося.

Наступ сил вермахту, 1941 р., видозмінив геополітичну обстановку в Галичині і на Покутті, зокрема. В умовах нацистської окупації було відновлено церковні богослужіння у центральному храмі Погонського монастиря та повернуто земельні володіння обителі¹⁶. 1941 р. ігуменом Погонського монастиря було призначено о. Маркіяна Греня, ЧСВВ¹⁷. Після нього, з 1 лютого 1942 р. ігуменом став о. Матей Шипітка, ЧСВВ¹⁸.

Одним із перших заходів радянської влади після її повернення у Галичину, 1944 р., став обрахунок збитків завданих бойовими діями. Для цього було сформовано “Надзвичайну комісію з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників і їхніх спільників”. Основною метою сформованої комісії стала фіксація матеріальних збитків завданих німецько-радянською війною та встановлення обліку осіб, мобілізованих до оstarбайтерів. У Погоні діяла спеціальна Тисменицька районна комісія, яка функціонувала впродовж 14 жовтня 1944 – 3 травня 1945 рр. у складі: голови комісії І.Р. Голева, членів комісії: А.М. Ковальова, Н.Ф. Чайки, Н.В. Аняйкіна та секретаря І.М. Неделька¹⁹. Спеціальним актом від 15-го січня 1945 р. у с. Погоня взято на облік 13 оstarбайтерів²⁰. На 21 господаря села обраховано збитків на 369 500 рублів СРСР (до реформи 1947 р.)²¹. Загалом комісія не здійснила загального опису збитків Погонського монастиря, а наявні відомості формують хіба що лише узагальнену картину повоєнної Погоні. Водночас, серед переліку оstarбайтерів або осіб, які виїхали за кордон,

¹² Кознюк Г. Цариця Покуття. Стежками святої Погоні. Чернівці : Друк Арт, 2014. С. 26.

¹³ Ісаїв П. Історія міста Станиславова. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2008. С. 78.

¹⁴ Патрило І., ЧСВВ. Нарис Історії Галицької Провінції ЧСВВ. *Нарис Історії Василянського Чину Святого Йосафата*. Рим : Видавництво ОО Василян, 1992. Т. 48. С. 359.

¹⁵ Там само. С. 372.

¹⁶ Там само. С. 378.

¹⁷ Державний архів Івано-Франківської області (далі – Держархів Івано-Франківської обл.). Ф. 504 : Станіславська греко-католицька єпископська консисторія, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства. Оп. 1. Спр. 330 “в” : Метрика клира Станіславской епархии за 1887–1941 гг. Т. 3. Арк. 284.

¹⁸ Там само. Арк. 286.

¹⁹ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-98 : Станіславська надзвичайна державна комісія з встановлення і розслідування злочинів німецько-фашистських загарбників і їх спільників на території Станіславської області. Оп. 1. Спр. 32 (Акты Тисменицкой районной комиссии по расследованию злодеяний немецко-фашистских захватчиков на территории Тисменицкого района, сведения, об ущербе, нанесенном окупантами предприятиям, колхозам и частным лицам района, списки замученных, расстрелянных и угнанных в Германию советских граждан из с. Тисменица и сел Тисменицкого района). Арк. 2.

²⁰ Там само. Арк. 15.

²¹ Там само. Арк. 46.

не фігурує жоден монах чи священник чернечої братії, що дозволяє, на наш погляд, відкинути будь-які звинувачення у колабораціонізмі духовних осіб. До слова, саме ці звинувачення нерідко лунали на адресу УГКЦ з боку радянської влади. Можемо лише припустити, що дані про Погонський монастир не формувалися радянськими спецслужбами з причини тимчасової невіршеності питання щодо його подальшого функціонування.

Утвердження радянської влади на Західній Україні, 1944 р., призвело до змін у структурі управління УГКЦ. Зокрема, контроль над справами релігії у області було передано Уповноваженому у справах релігійних культів при виконкомі Ради депутатів трудящих (ця особа завідувала справами УГКЦ, Римо-католицької церкви, протестантських гілок, юдаїзму та ін.), а також Уповноваженому у справах РПЦ. По суті, дані структури поступово перебрали на себе роль Станіславської Греко-католицької консисторії. Водночас, починаючи з 1945-го року розгортається широкий проект радянської влади по “возз’єднанню” УГКЦ та РПЦ шляхом формування так званої “Ініціативної групи греко-католицької церкви по возз’єднанню з православною церквою”. 28 травня 1945 р. лідери ініціативної групи Г. Костельник, М. Мельник та А. Пельвещький видали відозву, яка була опублікована під назвою “Справа греко-католицької церкви у Західній Україні”. У цьому документі: 1). Уніатство визнавалося вигадкою поляків заради латинізації; 2). Констатувалася хибність поглядів верхівки УГКЦ щодо СРСР; 3). Й Сталіна визнано “великим об’єднувачем українських земель”; 4). Пропагувалося, що метою створення “Ініціативної групи” є возз’єднання з РПЦ. У відповідь на цю відозву отримано постанову від Уповноваженого Ради у справах руської православної церкви при РНК УРСР П. Ходченка від 18 червня 1945 р., яка санкціонувала діяльність Ініціативної групи як “єдиного керуючого органу управління парафіями УГКЦ, з правом реєстрації охочих до возз’єднання”²².

Передбачалося, що заради обговорення даних положень “Ініціативної групи” необхідно скликати конференції духовенства УГКЦ із кожного деканату. Офіційний запит на це здійснено очільниками “Ініціативної групи” у відозві “До всечесного греко-католицького духовенства в Західних областях України” від 28 травня 1945 р., де обумовлювалася потреба вступити до лав об’єднання заради отримання нових посвідок для подальшої діяльності²³. Згідно плану-календаря конференцій, збори священників Тисменицького деканату, до яких належав Погонський монастир мали відбутися 19 вересня 1945 р. у присутності уповноваженого у справах релігій Станіславської області Сердюченка та члена “Ініціативної Групи” А. Пельвещького²⁴. Про це було повідомлено голову виконавчого комітету Тисменицької районної ради депутатів трудящих 10-го вересня 1945 р. на якого покладено організацію заходу²⁵.

Запланована конференція духовенства УГКЦ відбулася згідно графіку у присутності 11 священників Тисменицького деканату, уповноваженого та за участі представників “Ініціативної групи”. Показово, що на засіданні не було жодного монаха Погонського монастиря. Натомість, присутнім був колишній душпастир цієї обителі – о. Ілля Штогрин (уродженець Тисмениці, який виконував душпастирські обов’язки у Погоні від 6 лютого 1927 р. до 10 листопада 1930 р.²⁶. Отець І. Штогрин знову священнодіяв у Погонській церкві з 5-го березня 1947 р., а також був сотрудником у сусідньому с. Пшеничники). Наприкінці засідання парох Тисмениці – о. Семен Павлюк сформулював постанову конференції, яка висловила повну солідарність зі священниками Тисменицького деканату, які приєдналися до “Ініціативної групи”. Більше того, о. Ілля Штогрин був одним із тих, хто підписав цю постанову, ставши, тим самим, учасником

²² Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского обласного Совета депутатов трудящих. Оп. 2. Спр. 32 : Материалы по воссоединению греко-католической церкви с православной по Станиславской области. 17 июня 1945 г. – 7 марта 1946 г. Арк. 1–2.

²³ Там само. Арк. 4.

²⁴ Там само. Арк. 30.

²⁵ Там само. Арк. 48.

²⁶ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. 504 : Станіславська греко-католицька єпископська консисторія, м. Станіслав Станіславського повіту Станіславського воєводства. Оп. 1. Спр. 330 “д” : Метрика клира Станіславської єпархії за 1887–1941 годы. Т. 5. Арк. 55.

“Ініціативної групи”²⁷. Відсутність монахів Погонського монастиря на зборах можна, на наш погляд, пояснити також арештом колишнього ігумена монастиря Погонського – о. Матей Шипітки у 1946 р.²⁸.

Результатом усього дійства став Львівський псевдособор 8–10 березня 1946 р., на якому прийнято рішення про ліквідацію Брестської унії, розрив з Ватиканом та єднання УГКЦ з РПЦ²⁹. У наслідок цього, з 29 травня 1946 р. монастирі УГКЦ починали значитися в документах, як православні³⁰.

Невдовзі радянська влада почала проводити ревізії та перепис складу братій монастирських а також майна обителі. Перший перепис проводився впродовж 26 вересня 1944 – 1 квітня 1945 р. Тоді у Погоні проживало три особи – священник Матей Шипітько, дяк Петро Бойчук та паламар Симеон Павлюк³¹. Інформацію аналогічного змісту підтверджено звітними відомостями від 1 квітня 1945 р., які були подані уповноваженому Ради по справах релігійних культів Станіславської області³². Ця ж інформація зустрічається також у відомостях про греко-католицькі монастирі Станіславської області від 1 серпня 1945 р.³³. Ще одну велику ревізію здійснено під час обстежень монастирів Василіанського Чину впродовж 1 вересня 1945 – 1 квітня 1946 рр., головою виконавчого комітету Тисменицької районної Ради Т. Ткачовим та секретарем Ради І. Недільком. Тоді, зокрема, було здійснено й широкий опис Погонського монастиря. Наведемо лише окремі, найбільш промовисті дані: “... Коли заснований: 1150 році ... 4. Прізвище та ім’я по батькові настоятеля монастиря, його духовний стан, монастирське ім’я: Шипітько Матій Несторович, священник настоятель... 5. Кількість монахів ...: 3 монахи ... 6. Хто саме з монастиря втік з німецькими окупантами: ніхто ... 11. Чи має монастир гуртожиток і на скільки осіб: має на 3–4 особи ... 12. перерахувати ману монастиря: ... церква 1 ... одне приміщення 120 квм... господарських будинків – 3, підвалів – 1... 19 га орної землі... коней – 2, корів – 2, свиней – 4, птиці – 50 шт. вуликів– 20... і) яка частина реалізується продукції...: здано державі згідно зобов’язання, на базарі не реалізується ... скільки натурального і грошового податку за земельну ділянку на 1945 р.: 50 центнерів зерна, овочів – 59 ц. ... ”. (Цікаво, що у рукописному варіанті відомостей зазначено, що здано овочів – 59 центнерів (арк. 3), а у пізнішому, друкованому варіанті відомостей зазначено лише 59 кг овочів (арк. 6). На нашу думку, це може бути опечатка, з іншого – свідоме викривлення відомостей як привід для закиду у бік монастиря). Додамо, що архівні документи не згадують про Чудотворну Ікону Погонської Матері Божої. Це ймовірно дозволяє припустити, що монахи вже тоді свідомо заховали цю реліквію³⁴.

²⁷ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского областного Совета депутатов трудящихся. Оп. 2. Спр. 32 : Материалы по воссоединению греко-католической церкви с православной по Станиславской области. 17 июня 1945 г. – 7 марта 1946 г. Арк. 68, 69.

²⁸ Драбчук І. Ігумени Погонського монастиря. *Нова Зоря*. 2018. 3 трав. № 17. С. 5.

²⁹ Протоиерей Ростислав Ярема. Львовский Церковный Собор 1946 года в свете торжества Православия в Западной Украине. Киев : КИТ, 2011. 312 с. С. 119–126.

³⁰ Андрухів І., Лисенко О., Пилипів Іг. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект : наукова монографія. Надвірна : ЗАТ “Надвірнянська друкарня”, 2010. С. 327.

³¹ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского областного Совета депутатов трудящихся. Оп. 2. Спр. 30 : Сведения о действующих молитвенных зданиях религиозных культов по Станиславской области. 26 сентября 1944 г. – 1 апреля 1945 г. Арк. 1 (Зворот).

³² Там само. Оп. 1. Спр. 1 : Директивы Совета по делам религиозных культов по вопросу усиления контроля за работой религиозных культов. Информации, докладные записки уполномоченного по делам религиозных культов по вопросам деятельности церквей в Станиславской области. 18 января 1945 – 5 сентября 1945. Арк. 18.

³³ Там само. Оп. 2. Спр. 27 : Сведения о религиозных обществах всех верований по Тисменицкому р-ну. Станиславской области. 1 августа 1945 г. Арк. 1.

³⁴ Там само. Оп. 2. Спр. 45 : Ведомости и списки монахов монастыря “Василианский орден” греко-католической церкви Тисменицкого района. 1 сентября 1945 г. – 1 апреля 1946 г.). Арк. 1–7.

Із часу повернення радянської влади у Галичину, 1944 р., на території Погонського монастиря розмістили частини гарнізону Тисменицького НКВД. Місце осідку у Погоні обрали неспроста, бо: 1). Територія монастиря знаходилася з-поміж пагорбів, була зручно розташованою для базування техніки і гарнізону; 2). Погоня знаходилася лише за декілька кілометрів від районного центру; 3). Зручне розташування уможливило здійснення облав на лісові масиви, розташовані поруч та проводити контроль за дорогами. Основні зусилля НКВД у ту пору, як відомо, були спрямовані на придушення діяльності ОУН–УПА. Збереглися свідчення учасника ОУН, працівника обласного проводу політичного відділу і пропаганди організації Івана Прошака, який, проводячи агітацію в сусідньому селі Пшеничники, в лютому 1945 р., потрапив під облаву НКВД. І. Прошаку вдалося врятувати лише завдяки підтримці місцевих жителів³⁵. Уціліли також матеріали оунівця Олекси Рекетчука із с. Клубівці, який намагався фіксувати переміщення частин червоної армії та діяльності поліції. О. Рекетчук у своїх записах вмістив цінну інформацію про безрезультатну засідку здійснену НКВД у Погоні 17 листопада 1945 р.³⁶. До слова, з квартируванням НКВД у Погоні пов'язують пошкодження, 1946 р., Погонської ікони Матері Божої двома кулями, які проглядаються і досі. Постріли місцеві жителі приписують солдату НКВД Артемові, який нападпитку увірвався до храму і розрядив магазин навкруги, пошкодивши церковне майно³⁷.

Імовірно, саме боротьба більшовиків з ОУН і стала однією з причин арешту настоятеля монастиря – о. Матея Шипітки. Вцілів протокол Служби безпеки ОУН (б) авторства бійця під псевдо “150” від 20 вересня 1945 р., у якому, зокрема, вміщено інформацію, що 16 вересня 1945 р. у Погонський монастир прибуло три більшовики, які відібрали ключі від церкви, влаштували погром келій, конфіскували особисте майно, документи та церковні речі монахів, а під час транспортування награбованого у Тисменицю конвой потрапив у засідку біля с. Пшеничники і був атакований кущовим на псевдо “Остап” із двома вояками УПА. Більшовики врешті втекли, а крам українські націоналісти повернули в монастир. Утім, уже наступного дня більшовики повернулися і таки забрали награбоване. Імовірно, настоятеля монастиря – о. М. Шипітку було звинувачено у співпраці з УПА, і невдовзі заарештовано³⁸.

Тим часом, протягом 1944–1947 рр. радянська адміністрація прийняла низку важливих розпоряджень щодо монастирів УГКЦ. У них спеціальною постановою уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів УССР Вільхового від 5-го березня 1947 р. порушувалося питання обліку і реєстру монахів та зазначалася необхідність усунути з монастирів незареєстрованих ченців³⁹. Постановою цього ж автора до уповноваженого у Станіславській області П.Т. Сердюченка від 2 квітня 1947 р. встановлювалося, що монахи не мають права розміщуватися у монастирях без реєстрації в уповноваженого у справах релігійних культів області⁴⁰.

Порушувалося також питання земельних наділів монастирів. Так, розпорядженням виконкому Станіславської обласної ради депутатів трудящих від 18 березня 1947 р. констатовалося, що монастирі на той час утримували у своєму розпорядженні великі наділи землі, зокрема Погонський – 19 гектарів при трьох ченцях братії (а згідно закону на одну особу могло припадати лише 0,15 га). Відтак, радянські спецслужби невдовзі провели перевірку майна обителі, дозволивши мати земельні ділянки розміром лише згідно встановленої законом норми,

³⁵ На межі життя і смерті: історико краєзнавчий нарис. Івано-Франківськ : СІМІК, 2002. С. 97–100.

³⁶ Карпів Й. Зв'язковий не пройшов. Знайдено документи УПА. *Вперед*. 1994. № 47–48. С. 6.

³⁷ Лавренюк Л. Радуйся, Ручко Всезолога! Оповідки про навернення і зцілення за посередництвом молитов до пречистої Діви Марії, Яка прославилася у своєму Чудотворному Образі в Погоні. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2018. С. 3–5.

³⁸ Протокол у справі грабунків більшовиків на і церкву в селі Погоні Тисменицького району від 20 вересня 1945 р. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/7092?locale=ua> (дата звернення: 12.06.2021).

³⁹ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского областного Совета депутатов трудящих. Оп. 1. Спр. 5 : Докладные записки и информации о работе и состоянии религиозных культов по Станиславской области 14 февраля 1947 г. – 6 декабря 1947 г. Арк. 55.

⁴⁰ Там само. Арк. 60.

а надлишки – передати колгоспам⁴¹. Бачимо, що радянська політика сприяла посиленню контролю за діяльністю монахів УГКЦ у ході націоналізації землі на Західній Україні та єднанню греко-католицького духовенства з православним. По суті, ченці були закріплені за своїми монастирями, а їх поповнення стало неможливим без санкцій уряду. Своєю чергою, урядові структури готувалися розпочати скорочення чисельності монастирів Галичини.

Підсумком заходів щодо монастирів УГКЦ стало затвердження, 28 березня 1946 р., “Плану-проекту переселення і злиття монастирів і монахів греко-католицької церкви в Станіславській області”. Згідно спеціальної постанови братію всіх чоловічих монастирів передбачалося переселити у Гошівський монастир, а землю та приміщення закритих храмів передати під господарські потреби. У рамках виконання цього плану і було розпочато ліквідацію Погонського монастиря. Так, 24-го березня 1946 р. заступник голови виконкому Станіславської обласної ради Глушенко видав постанову голові Виконкому Тисменицької районної ради, в якій зазначалося, що у зв’язку із необхідністю розміщення військових частин на території Погоні виконком Станіславської обласної ради пропонує переселити трьох монахів ЧСВВ із Погонського монастиря в Гошівський. До слова, виконати постанову передбачалося до 1-го квітня 1946 р.⁴². Однак через проблеми з повоєнною відбудовою, виконання цього рішення затягувалося. Саме після цієї відозви Погонський монастир значився у документах, як філія Гошівського монастиря. Зокрема у інформаційній доповіді про роботу і стан православних церков, молитовних домів і наявність служителів культів у Станіславській області за другий квартал 1946 р., відзначалося, що чоловічий “монастир о. Василян” в с. Гошево має свій філіал в с. Погоні, де знаходиться три монахи, будинок на 4 кімнати, 19 гектарів землі”⁴³.

Як наслідок, 27-го грудня 1946 р. заступник голови виконкому Станіславської обласної ради Глушенко видав спеціальний документ – Нагадування голові Тисменицької районної ради Т.К. Ткачеву про невиконання постанови від 24-го березня 1946 р і наказав переселити Погонську братію у Гошівський монастир разом із культовим майном⁴⁴. У даному випадку вставка “предлагаєт” була повністю замінена на чітке “переселить”. Таким чином, якщо постанову від 24-го березня ми можемо вважати фактичним положенням про виселення братії і припинення функціонування монастиря, то дану постанову чітко називаємо прямим наказом про виселення монахів з Погоні. Однак і ця постанова не була виконана. Вкінці-кінців, заступник голови виконкому Станіславської обласної ради депутатів трудящих Глушенко 4 березня 1947 р. видав чергову постанову-нагадування голові виконкому Тисменицького районного відділення депутатів трудящих Полшкову суворішого характеру, згідно якої виконання постанови від 24 березня 1946 р. покладається повністю на їх відповідальність⁴⁵. По суті, саме загроза адміністративних санкцій прискорила виконання розпорядження про ліквідацію монастиря.

Додамо, що 26 жовтня 1946 р. у Тисмениці голова Т. Ткачов та секретар Г. Волков затвердили рішення № 564 виконавчого комітету Тисменицької районної Ради депутатів трудящих, “Про закріплення будівель і земельної цільниці бувшого монастиря в селі Погоні,

⁴¹ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского областного Совета депутатов трудящих. Оп. 1. Спр. 5 : Докладные записки и информации о работе и состоянии религиозных культов по Станиславской области 14 февраля 1947 г. – 6 декабря 1947 г. Арк. 54.

⁴² Там само. Оп. 1. Спр. 4 : Информационные доклады о работе и состоянии религиозных культов по Станиславской области. Сведения ремисполкомов о служителях культов и молитвенных домах 9 января 1946 г. – 30 декабря 1946 г. Арк. 214.

⁴³ Там само. Оп. 1. Спр. 5 : Информационные доклады о работе по делам русской православной церкви о состоянии церквей молитвенных домов и наличие служителей культов по Станиславской области 15 января 1946 г. – 2 октября 1946 г. Арк. 80.

⁴⁴ Там само. Оп. 1. Спр. 4 : Директивы совета по делам религиозных культов при Совете Министров СССР по вопросу деятельности религиозных культов. Информационные доклады о работе и состоянии религиозных культов по Станиславской области. Сведения райисполкомов о служителях культов и молитвенных домах 9 января 1946 г. – 30 декабря 1946 г. Арк. 242.

⁴⁵ Там само. Оп. 1. Спр. 5 : Докладные записки и информации о работе и состоянии религиозных культов по Станиславской области 14 февраля 1947 г. – 6 декабря 1947 г. Арк. 25.

Пшеничківської сільради для УМГБ Станіславської області”. Згідно цього рішення Станіславському УМГБ передано всі будівлі колишнього монастиря, лугові і лісові угіддя, “хату-усадьбу” та землю в 42 га.^{46,47} У відповідь на друге нагадування з боку обласної ради від 3-го березня 1946 р. голова Тисменицького райвиконкому відправив доповідну записку від 3 березня 1947 р. у якій зазначив, що пан Полшков “відвідував монастир і домовився з монахами про їх переселення у Гошівський район, встановивши крайній термін 10-го березня”. Однак монахи ЧСВВ на ту пору ще затягували з переселенням⁴⁸.

Через декілька днів, 5-го березня 1947 р. у Тисменицю прибула делегація віруючих з Погоні в особі п’яти жінок. Зберігся короткий запис бесіди з ними від 5-го березня 1947 р. До складу делегації, зокрема, входили: Хом’як Юзефа Павлівна (лідерка), Висоцька Онелька Василівна, Островська Анна Іванівна, Павлюк Анна Семенівна та Кавецька Анна Іванівна. Членкині делегації висунули вимогу залишити у Погоні монахів ЧСВВ, не переселяючи їх. У ході переговорів було здійснено дзвінок до станіславського єпископа Антіна Пельвецького і узгоджено, що священник із с. Пшеничники – Ілля Штогрин (зареєстрований як православний) буде обслуговувати дану церкву^{49,50}.

5-го березня 1947 р. після відвідання райвиконкому делегації жінок голова Тисменицького райвиконкому особисто відправився у Погоню, де мав бесіду з двома монахами – Мирном Грубим та Степаном Дмитерком. Вони відмовилися від послуг у транспортуванні і погодилися передати майно УМГБ. У їхній присутності було складено список монахів, опис і акт нерухомого майна. Зрештою, станом на 12 березня 1947 р. монахів у Погоні вже не було⁵¹. Список монахів складений при закритті: Дмитерко Степан (Софрон) Михайлович, Данилович Степан “Йосиф” Ярослав, Грубий Мирон Олексійович⁵². Згідно складеного акту Станіславському УМГБ передано: одну стайню для коней, свинарник, курник, возівню, сарай-стодолу для молотьби хліба, сарай для соломи, сарай для сіна, амбар, недобудований житловий будинок на 8 кімнат, підвал і все господарство⁵³. Таким чином, монастир був зачинений, а його майно націоналізоване. Вціліла лише церква св. Онуфрія, яку мав обслуговувати о. Ілля Штогрин із с. Пшеничники. Однак, у середині 1950-х рр. церкву буде зачинено і знесено, а на її місці невдовзі спорудять корпус Погонянського психоневрологічного інтернату. Землю та сільськогосподарський інвентар згодом розподілили між собою Пшеничківська та Тисменицька бригади колгоспу ім. Мічуріна⁵⁴.

Утім, навіть попри офіційне закриття Погонського монастиря були спроби відновити богослужіння. Останнього священнослужителя в Погоні – о. Григорія Балагурака з храму Царя Христа на Майзлях у Станіславі, який проводив таємні відправи у Погоні та околиці, було заарештовано і 1949 р. заслано до Челябінська, де він невдовзі помер. На цвинтарі по вул. Київ-

⁴⁶ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского обласного Совета депутатов трудящихся. Оп. 2. Спр. 45 : Ведомости и списки монахов монастыря “Василианский орден” греко-католической церкви Тисменицкого района. 1 сентября 1945 г. – 1 апреля 1946 г. Арк. 21.

⁴⁷ Гуралюк Н. Історія закриття монастиря в с. Погоня [1946 р.]. *Нова Зоря*. 2006. 28 лип. (число 28–29). С. 10.

⁴⁸ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского обласного Совета депутатов трудящихся. Оп. 2. Спр. 45 : Ведомости и списки монахов монастыря “Василианский орден” греко-католической церкви Тисменицкого района. 1 сентября 1945 г. – 1 апреля 1946 г. Арк. 12.

⁴⁹ Там само. Арк. 4.

⁵⁰ Там само. Оп. 2. Спр. 2 : Журнал учета служителей культа Ивано-Франковской области за 1946–1951 годы. Арк. 2.

⁵¹ Там само. Оп. 2. Спр. 45 : Ведомости и списки монахов монастыря “Василианский орден” греко-католической церкви Тисменицкого района. 1 сентября 1945 г. – 1 апреля 1946 г. Арк. 18.

⁵² Там само. Арк. 3.

⁵³ Там само. Арк. 19.

⁵⁴ Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Івано-Франківська область / ред. кол.: О. О. Чернов (гол. редкол.), Т. В. Бернацек та ін. Київ: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. С. 240.

ській у Івано-Франківську понині збереглася символічна могила о. Г. Балагурака. Саме завдяки зусиллям о. Григорія було врятовано оригінал чудотворної ікони Матері Божої Погонської, яку він передав на зберігання Антоніні Бачинській, а та своєю чергою, у 1990-х рр. повернула її настоятелю – о. Никодиму Гуралюку⁵⁵. Частину давньої атрибутики монастиря було врятовано місцевими жителями і передано в храм після його реставрації.

Офіційно колишня братія Погонського монастиря відправилася в Гошівський монастир, але відстежити їхнє подальше пересування напрочуд важко. Достеменно відомо лише про подальшу діяльність Степана “Софрона” Дмитерка, який осів у Коломиї, зберіг відданість УГКЦ і став невдовзі підпільним єпископом. Він згодом висвятив у священники о. Михайла “Никодима” Гуралюка, із яким вони разом добиватимуться відродження паломницького центру у 1990-і рр.⁵⁶. Таким чином, було забезпечено тяглість традицій чернечої братії Погоні навіть попри її офіційне закриття. Разом із тим, подальшу долю Мирона Грубого та Степана Даниловича належить ще з’ясувати.

Таким чином, в умовах встановленого у повоєнний час контролю радянської влади над Покуттям, процес ліквідації Погонського монастиря ставав лише справою часу. Погоня, як сакральне місце видавалося ідеологічно неприйнятним в умовах становлення радянської влади. Національний характер монастиря не вписувався в уклад тоталітарної держави. Саме тому, щодо монастирів та церков, загалом, було застосовано методи відпрацьовані на Наддніпрянській Україні у міжвоєнний період. Погонський монастир, як непотрібний новій владі, був зачинений остаточно 12-го березня 1947 р. у ході виконання “Плану-проекту переселення і злиття монастирів і монахів греко-католицької церкви в Станіславській області” від 28-го березня 1946 р. Спроби організації підпільної діяльності наштовхнулися на гарнізон Тисменицького НКВД, який неподалік розквартирували, що унеможливило підпільну діяльність о. Григорія Балагурака. Можемо простежити дві тенденції серед чернечої братії у Погоні. Першу групу отців можна асоціювати з позицією священника Іллі Штогрини. Усвідомлюючи безвихідність, він пристав до Ініціативної групи, прийняв православ’я та почав обслуговувати Погонську церкву після березня 1947 р. аж до її закриття у 1950-х рр. Іншу частину отців можемо умовно асоціювати з погонським ченцем – Степаном “Софроном” Дмитерком. Ця група, зберігаючи вірність УГКЦ, з часом переходить в підпілля, виховала нове покоління греко-католицького духовенства. Як покаже час, саме “позиція Софрона Дмитерка” матиме більшість серед погонської братії, а його учень та вихованець – о. Никодим Гуралюк у майбутньому відновить паломницький осередок у Погоні. Після закриття Погонського монастиря, на його місці спершу діяв військовий гарнізон, а далі постав Погонянський психоневрологічний інтернат, який функціонує понині. Дане дослідження є лише малим фрагментом тривалої історії монастиря, яку іще слід висвітлити у прийдешньому.

THE LIQUIDATION OF THE MONASTERY IN POHON BY SOVIET GOVERNMENT STRUCTURES 1945–1953

Andrii HRESKO

State Higher Educational Institution

“Vasyl’ Stefanyk Precarpathian National University”,

Department of History of Ukraine and methods of teaching history,

Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine

e-mail: greskoandriy@gmail.com

⁵⁵ Погорецький В. На крилах молитви до Погонської Матері Божої. Тернопіль: “Астон”, 2004. С. 23.

⁵⁶ Держархів Івано-Франківської обл. Ф. Р-388 : Уполномоченный Совета по делам религиозных культов при исполкоме Ивано-Франковского обласного Совета депутатов трудящихся. Оп. 2. Спр. 216 : Листи, скарги, заяви громадян та документи по їх розгляду. 1989 год. Арк. 150.

Oleh YEHRISHII

State Higher Educational Institution
 “Vasyl’ Stefanyk Precarpathian National University”,
 Department of History of Ukraine and methods of teaching history,
 Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
 e-mail: ludyna@ukr.net

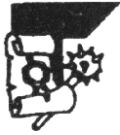
Summary

In the scientific article, the authors reveal the history of the largest pilgrimage center of Pokuttya – Pogonsky monastery of the order of St. Basil the Great. Currently, there are no scientific studies that would highlight the history of the temple. The subject of the article is the conditions, chronology, normative base and implementation by the Soviet authorities of the closure of the Pogonsky Monastery in the process of liquidation of the UGCC, 1946. The purpose of the article is to show the measures taken by Soviet governmental structures aimed at the incorporation of this church organization into the ranks of the Russian Orthodox Church. The basis of the source base are, first of all, materials from the funds of the State Archives of Ivano-Frankivsk region. Pohon Monastery was finally closed on March 12, 1947. There are two directions of behavior of the monks of Pohon after the closure of the monastery. The first group of fathers can be associated with the views of the priest Ilya Shtogrin. He joined the Initiative Group, converted to Orthodoxy, and began serving the Pogonsky Church after March 1947 until its closure in the 1950s. The other part of the fathers can be associated with the monk of Pohon – Stepan "Sofron" Dmitry. This group, while remaining loyal to the UGCC, eventually went underground, educating a new generation of Greek Catholic clergy. It is the "position of Sofron Dmyterko" that had a majority among the monks of Pohon, and his disciple and pupil - Fr. Nikodim Huralyuk restored the pilgrimage center in Pohon during the times of national statehood. After the closure of the Pogonia Monastery, a military garrison first operated in its place, and then there was established the Pogonia Psychoneurological Boarding School, which still functionates near the monastery. This study is only a small fragment of the long history of the monastery, which has yet to be covered in the future.

Keywords: Pohon Monastery, UGCC, Lviv Pseudo-Cathedral, Pokuttya, anti-church policy, nationalization, Soviet regime, repressions.

REFERENCES

- Andrukhiv, I., Lysenko, O., Pylypiv, I. (2010). *Stanislavska (Ivano-Frankivska) yeparkhiia UHKTs kriz pryzmu stolit: istoryko-relihiinyi aspekt. Naukova monohrafiia [Stanislavivska (Ivano-Frankivska Eparchy of the UGCC through the prism of centuries. Historical and religious aspect. Science monograph].* Nadvirna: ZAT “Nadvirnianska drukarnia” (in Ukrainian).
- Chernov, O. O., Bernatsek, T. V., Vasiuta, I. K., Vladyko, N. M., Harats, V. Y., Kaikan, P. F., Kalyta, V. D. et al. (1971). *Istoriia mist i sil Ukrainiskoi RSR. Ivano-Frankivska oblast [History of cities and villages of the Ukrainian SSR. Ivano-Frankivsk oblast].* In 26 vol. Kyiv: Holov. red. URE AN URSR, vol. 1 (in Ukrainian).
- Drabchuk, I. (2018). Ihumeny Pohinskoho monastyria [The priors of the Pohinsky Monastery]. *Nova Zoria*, no. 17, p. 5 (in Ukrainian).
- Havryliuk, S. (1998). Z istorii tserkov Tysmenychchyny [From the history of churches in Tysmenytsia region]. *Vpered*, no. 1, p. 6 (in Ukrainian).
- Huraliuk, N. (1998). Istoriia zakryttia monastyria v s. Pohonia [The history of the closure of the monastery in the village Pohonia]. *Nova Zoria*, no. 28–29, p. 10 (in Ukrainian).
- Isaiv, P. (2008). *Istoriia mista Stanyslavova [The history of Stanyslaviv].* Ivano-Frankivsk: Lileia-NV (in Ukrainian).
- Karpiv, Y. (1994). Zviazkovi ne proishov. Znaideno dokumenty UPA [The link did not pass. The Ukrainian Insurgent Army documents found]. *Vpered*, no. 47–48, p. 6 (in Ukrainian).
- Kozniuk, H. (2014). *Tsarytsia Pokuttia. Stezhkamy sviatoi Pohoni [Queen of the Pokuttia. Path of the Holy Pohonia].* Chernivtsi: Druk Art (in Ukrainian).
- Kravtsiv, B. (Eds.). (1975). *Almanakh Stanyslavivskoi zemli: zbirnyk materiiativ do istorii Stanyslavova i Stanyslavivshchyny [Almanah of Stanislavivska Land: collection of materials on the history of Stanyslaviv and Stanyslaviv region].* New-York; Toronto; Miunkhen: Vyd. Tsentralnoho Komitetu Stanyslavivshchyny (in Ukrainian).
- Kuhutiak, M. V. (Ed.). (2015). *Velykyi Skyt u Karpatakh: u trokh tomakh. T. 2: Velykyi Skyt u dokumentakh i materialakh XVII–XXI st. [The High Cell in Carpathian: in three volumes. Vol. 2: The High Cell in*

the documents and the materials XVII–XXI centuries]. In 3 vol. Ivano-Frankivsk: Manuskrpyt-Lviv, vol. 3 (in Ukrainian).

Kuhutiak, M., o. Hrobelnyi, M., Tomenchuk, B, Siredzhuk, P. (Eds.). (2018). *Hoshivska obytel Bohorodytsi na yasnii hori v Karpatakh. T. 1: Hoshivskiyi monastyr u pysemnykh istorychnykh dzherelakh XVI–XX st. [Hoshiv monastery of the Virgin Mary on a clear mountain in the Carpathians. Vol. 1: Hoshiv monastery in the historical sources of XVI–XX centuries]*. In 3 vol. Ivano-Frankivsk: Manuskrpyt, vol 1 (in Ukrainian).

Lavreniuk, L. (2018). *Raduisia, Ruchko Vsezolota! Opovidky pro navernennia i zsilennia za poserednytstvom molytov do prechystoi Divy Marii, Yaka proslavylasia u svoiemu Chudotvornomu Obrazi v Pohoni [Rejoice, the Golden Hand! Stories about the conversion of the name through prayers to the blessed Virgin Mary, who became famous in her Miraculous Image in the Pohonia]*. Ivano-Frankivsk: Nova Zoria (in Ukrainian).

Na mezhi zhyttia i smerti: istor.-kraieznavchyi narys [On the verge of life and death: historical and local essay]. (2002). Ivano-Frankivsk: SIMYK (in Ukrainian).

Patrylo Is. OSBM. (1992). *Narys Istorii Halytskoi Provintsii ChSVV [Historical Sketch of the Basilian Province in Halychyna]. Narys Istorii Vasyliianskoho Chynu Sviatoho Yosafata [Annales of the order of Saint Basil the Great]*, vol. 48, pp. 301–383 (in Ukrainian).

Pohoretskyi, V. (2004). *Na krylakh molyty do Pohonskoi Materi Bozhoi [On the wings of prayer to the Madonna of Pohonia]*. Ternopil: Aston (in Ukrainian).

Protoierej Rostislav Yarema. (2011). *L'vovskij Cerkovnyj Sobor 1946 goda v svete torzhestva Pravoslaviya v Zapadnoj Ukraine [The Lviv Church Council in 1946 in the light of the celebration of Orthodoxy in Western Ukraine]*. Kyiv: KIT (in Russian).

Skrypnyk, I. (1992). *Pohonia. Velych i zabuttia [Pohonia. The Greatness and the Oblivion]*. *Vpered*, no. 36, p. 3 (in Ukrainian).

Vavryk, M. (1958). *Po Vasyliianskykh monastyriakh [On the Basilian monasteries]*. Toronto: Vydavnytstvo i drukarnia OO. Vasylian (in Ukrainian).

Надійшла до редакції 2 червня 2021 р.